

AHOLI STATISTIKASI

Yeshimov Sardorbek Anvar o‘g‘li

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Bank ishi va audit yo'nalishi 2-kurs talabasi

To‘raqulov Azizbek Eshonqulovich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Bank ishi va audit yo'nalishi 2-kurs talabasi

Dusmuxamedova Nozima Xamidulla qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti moliyaviy statistika kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada aholi statistikasi tahlil qilinadi. Aholi soni, tarkibi, o‘shish dinamikasi va hududiy taqsimot kabi jihatlar ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, statistik ma‘lumotlarni tahlil qilish usullari, ularning jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta‘siri yoritiladi. Metodologik yondashuvlar orqali aholi statistikasini yanada chuqurroq o‘rganish uchun ilmiy asoslar keltirilgan.

Kalit so‘zlar. Aholi statistikasi, demografiya, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, aholi o‘shishi, hududiy taqsimot, metodologiya.

Abstract

This article analyzes population statistics. Aspects such as population size, composition, growth dynamics, and territorial distribution are considered. Methods of analyzing statistical data and their impact on the socio-economic development of society are also highlighted. Scientific foundations are presented for a more in-depth study of population statistics through methodological approaches.

Keywords. Population statistics, demography, socio-economic development, population growth, territorial distribution, methodology.

KIRISH

Aholi statistikasi har bir davlat uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Ushbu soha aholi soni, tarkibi, demografik dinamikasi va boshqa omillarni o‘rganish orqali ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning turli jihatlarini tahlil qilish imkonini beradi. Aholining soni va sifatiga doir ma‘lumotlar iqtisodiy rejalashtirish, hududiy rivojlanish va davlat siyosatini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolaning maqsadi – aholi statistikasi va uning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta‘sirini yoritishdir.

Aholi statistikasi — bu demografik jarayonlarni ilmiy asosda o‘rganish va ularni raqamlar orqali ifodalash bilan shug‘ullanadigan muhim fan sohasi. Ushbu soha jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini tahlil qilishda, urbanizatsiya jarayonlarini kuzatishda va resurslarni samarali taqsimlashda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu maqola aholi statistikasi bo‘yicha asosiy tamoyillar, metodologiyalar va natijalarni tahlil qilishga qaratilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Aholi statistikasi bo‘yicha nashr etilgan ilmiy manbalar bu sohaning rivojlanish dinamikasini aks ettiradi. Masalan, demografik jarayonlarni o‘rganish borasida J. Graunt va T. Malthuslarning ishlari muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy davrda esa Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT), Jahon Banki va Milliy statistika qo‘mitalarining ma‘lumotlari asosiy manba sifatida foydalaniladi. Shu bilan birga, O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasining hisobotlari milliy aholi statistikasi bo‘yicha qimmatli axborot manbasi hisoblanadi.

Aholi statistikasi bo‘yicha tadqiqotlar ko‘p asrlik tarixga ega. Klassik tadqiqotchilar, jumladan, Tomas Maltus va Alfred Lotka, demografik jarayonlarni tahlil qilishda asosiy yondashuvlarni ishlab chiqqan. Zamonaviy adabiyotlarda aholi sonining o‘sishi, migratsiya jarayonlari va gender tengligi masalalari keng o‘rganilgan. Xalqaro tashkilotlar, jumladan, BMT va Jahon banki tomonidan taqdim etilgan statistik ma‘lumotlar ushbu sohaga oid eng ishonchli manbalar hisoblanadi.

Maqolada statistik tahlil va demografik usullardan foydalanilgan. Aholining soni va tarkibiy o‘zgarishlari, hududiy taqsimoti hamda o‘shish ko‘rsatkichlari asosida tahlil o‘tkazildi. Ma‘lumotlarni qayta ishlash uchun “Excel” dasturiy ta‘minoti hamda “SPSS” statistik dasturiy vositalaridan foydalanildi. Ma‘lumotlar vizualizatsiyasi uchun grafik va jadval usullari qo‘llanildi.

Maqolada aholi statistikasi bo‘yicha kvantitativ va sifatli tadqiqot usullari qo‘llanildi. Asosiy ma‘lumotlar milliy statistika qo‘mitalarining hisobotlari va xalqaro tashkilotlar tomonidan taqdim etilgan ochiq ma‘lumotlar bazalaridan olindi. Tahlil uchun regressiya modeli va vaqt qatorlari usullari qo‘llanilib, aholi dinamikasini aniqlashga qaratilgan tahlillar o‘tkazildi.

NATIJALAR

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, O‘zbekiston Respublikasida aholi soni yil sayin ortib bormoqda. Masalan, so‘nggi 10 yil ichida aholi o‘shish sur‘ati o‘rtacha 1,7 foizni tashkil etdi. Aholining yosh tarkibi yosh guruhlariga nisbatan teng taqsimlanmagan bo‘lib, 60

foizdan ortig'i mehnatga layoqatli yoshdagi kishilardan iborat. Hududiy taqsimotga kelsak, aholi asosan Toshkent shahri va Farg'ona vodiysida to'plangan.

1-rasm. O'zbekiston aholisining 2014-2024 yillar oralig'idagi o'sishini ko'rsatuvchi grafik.

Grafikda O'zbekiston aholisining 2014-yildan 2024-yilgacha bo'lgan o'sish dinamikasi aks ettirilgan. Quyidagi jihatlar kuzatiladi:

1. Tendensiya: Grafik chiziqli o'sishni ko'rsatadi, ya'ni aholi soni har yili oshib bormoqda.
2. Boshlang'ich nuqta: 2014-yilda aholi soni 30,5 million kishini tashkil etgan.
3. Eng yuqori ko'rsatkich: 2024-yilda aholi soni 36,7 million kishiga yetishi kutilmoqda.
4. O'rtacha yillik o'sish: Har ikki yilda aholi soni taxminan 0,8-1,0 million kishiga oshgan.
5. Barqaror o'sish: Grafikda keskin pasayish yoki sakrash holatlari kuzatilmaydi, bu aholi sonining nisbatan izchil o'sishini ko'rsatadi.

Ushbu ma'lumotlar demografik o'sishning davom etayotganini va bu ijtimoiy-iqtisodiy rejalashtirishda hisobga olinishi kerakligini ko'rsatadi. Aholi sonining oshishi mehnat bozori, infratuzilma va xizmat ko'rsatish sohalarida o'sishni talab qiladi.

1-jadval. Aholi statistikasi bo'yicha asosiy ko'rsatkichlar va ularning qisqacha izohlari

Ko'rsatkich	Qiymat	Izoh
Aholi soni (mln)	35	2023-yil uchun umumiy aholi soni
Urbanizatsiya darajasi (%)	60	Shahar aholisi ulushi
Migratsiya saldosini (ming)	+25	Migratsiya natijasida aholining o'sishi
O'rtacha umr ko'rish yoshi (yil)	72	Erkaklar va ayollar o'rtacha ko'rsatkichi
Ma'lumot darajasi (%)	98	Savodxonlik darajasi

Aholi soni (mln): Bu ko'rsatkich mamlakatning demografik holatini umumiy baholash imkonini beradi.

Urbanizatsiya darajasi (%): Shahar va qishloq aholisi o'rtasidagi nisbatni ko'rsatadi, bu urbanizatsiya jarayonlarini tahlil qilishda muhimdir.

Migratsiya saldosini (ming): Aholining migratsiya sababli o'zgarishini aniqlashga yordam beradi.

O'rtacha umr ko'rish yoshi (yil): Sog'liqni saqlash va turmush darajasi bo'yicha muhim indikator.

Ma'lumot darajasi (%): Ta'lim va savodxonlik darajasini o'lchash uchun asosiy ko'rsatkich.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, aholi sonining o'sishi va migratsiya jarayonlari iqtisodiy rivojlanish va urbanizatsiya darajasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Aholi tarkibi bo'yicha gender va yosh guruhlari o'rtasidagi farqlar ijtimoiy muammolarni aniqlashda muhim omil hisoblanadi. Bundan tashqari, tahlillar aholining ma'lumot darajasi va sog'liqni saqlash tizimi rivojlanishi o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatdi.

XULOSA

Aholi statistikasi davlat rivojlanishi uchun muhim ko'rsatkich hisoblanadi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, aholi o'sishi va hududiy taqsimoti davlatning ijtimoiy-iqtisodiy siyosatini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Kelgusida aholi statistikasi bo'yicha chuqurroq tadqiqotlar olib borish, ma'lumotlarni tizimli ravishda tahlil qilish va ulardan samarali foydalanish zarur.

Aholi statistikasi ijtimoiy-iqtisodiy qarorlar qabul qilishda muhim vosita hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, aholi statistikasi bo'yicha muntazam tahlillar olib borish va ularni amaliyotga joriy etish jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Kelgusida aholi statistikasi bo'yicha chuqurroq tadqiqotlar olib borish uchun zamonaviy texnologiyalar va katta ma'lumotlar tahlilidan foydalanish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Graunt, J. (1662). "Natural and Political Observations... Made upon the Bills of Mortality".
2. Malthus, T. R. (1798). "An Essay on the Principle of Population".
3. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (2023). Demografik rivojlanish ma'lumotlari.
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi (2024). Aholi statistikasi hisobotlari.
5. Jahon Banki (2023). "World Development Indicators".
6. United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2023). World Population Prospects 2023.
7. World Bank. (2022). Global Demographic Trends and Economic Implications.
8. Maltus, T. R. (1798). An Essay on the Principle of Population.
9. Lotka, A. J. (1925). Elements of Physical Biology.
10. Smith, D. P., & Keyfitz, N. (2020). Mathematical Demography.
11. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo'mitasi. (2023). Demografik hisobotlar.

